

ТЕХНОЛОГІЇ FACTS

Хмарський О.О., магістрант

КПІ ім. Ігоря Сікорського, кафедра електричних мереж та систем

Вступ: У сучасному світі електроенергетика є однією з провідних галузей, так як вона є найбільш важливим фактором у всіх секторах економіки і виробництва. В даний час розвиток енергетики відбувається за рахунок впровадження нових технологій. Електроенергетика управляється державою, більша частина якого інтегрована в об'єднану енергетичну систему (ОЕС) України, яка охоплює більшу частину країни і має диспетчерський контроль. В даний час виникли об'єктивні передумови для розвитку електроенергетики України в XXI столітті на новій технологічній основі, яка характеризує перехід до нового технологічного способу розвитку світової економіки шляхом створення так званої інтелектуальної енергетичної системи з активно-адаптивною електричною мережею Smart Grid. У США, Євросоюзі, Канаді, Китаї концепція Smart Grid є по суті державною політикою технологічного розвитку електроенергетики майбутнього. Силові пристрої активних адаптивних мереж відіграють вирішальну роль в реалізації цієї технології на практиці. Їх можна розділити на наступні основні групи: пристрої для регулювання (компенсації) реактивної потужності і напруги, підключені до мережі паралельно; пристрої для регулювання параметрів мережі (опору мережі), включених послідовно в мережу; пристрої, що поєднують функції перших двох груп - пристрої поздовжньо-поперечного включення; пристрої обмеження струму короткого замикання; пристрої накопичення електричної енергії; вставки постійного струму; лінії постійного і змінного струму з використанням нових композитних матеріалів, високотемпературних надпровідників.

Перші три групи пристроїв відносяться до технології керованих систем живлення змінного струму-гнучких систем передачі змінного струму (FACTS) [1, 4]. Окремі типи пристроїв і технологій FACTS також використовуються в пристроях для обмеження струмів короткого замикання і ліній передачі постійного і змінного струму з використанням нових композиційних матеріалів і високотемпературних надпровідників.

Мета роботи: ознайомлення з пристроями гнучких систем передачі змінного струму (FACTS).

Матеріали та результати досліджень. FACTS можна вважати підсистемою Smart Grid «розумна мережа». Їх застосування дозволяє збільшити пропускну здатність ліній електропередачі завдяки високій швидкості силовій електроніки, впливати на процеси в енергосистемах в режимі online, тим самим перетворюючи лінії електропередавання з пасивних засобів передачі електроенергії в активні пристрої управління. Усього є кілька десятків пристроїв FACTS: статичні синхронні компенсатори, керовані реактори і конденсаторні батареї з тиристорним і механічним перемиканням і т.д. Найбільш поширеними сьогодні є пристрої компенсації реактивної потужності,

а також пристрої, які виконують декілька функцій. Зменшення потоків реактивної потужності в мережі дозволяє знизити втрати активної енергії і напруги, регулювати напругу в енергосистемі і знизити навантаження на лінії електропередачі та трансформатори. Пристрої компенсації реактивної потужності включають в себе наступне обладнання: конденсаторні батареї (БСК); шунтуючі реактори; фільтри вищих гармонік; статичні тиристорні компенсатори (СТК) і ін.

Керовані шунтуючі реактори (КШР)

Керований шунтуючий реактор - це електричний пристрій, призначений для компенсації реактивної потужності і стабілізації рівня напруги в високовольтних електричних мережах напругою 35-750 кВ. КШР- це статичний шунтуючий пристрій з плавно регульованою індуктивністю. Конструктивно може бути забезпечена будь-яка бажана швидкість зміни потужності реактора. КШР призначені для автоматичного управління потоками реактивної потужності і стабілізації рівнів напруги, що дозволяє:

1. усунути добові та сезонні коливання напруги в електричній мережі;
2. покращити якість електричної енергії;
3. оптимізувати і автоматизувати режими роботи електричної мережі;
4. зменшити втрати електроенергії при її транспортуванні і розподілі;
5. поліпшити стійкість енергосистеми;

Широкий функціонал КШР визначає доцільність їх застосування для різних класів номінальної напруги. У цьому випадку очікуваний ефект може проявитися як на рівні локальних споживчих мереж, так і на рівні національної енергосистеми в цілому при вирішенні пріоритетних завдань. В умовах формування ринкових відносин в електроенергетиці і збільшення інвестицій в розвиток електричних мереж, КШР пропонує ряд істотних переваг для всіх господарчих суб'єктів: на рівні магістральних і розподільних електричних мереж, він забезпечує значне зниження втрати електроенергії і відповідне збільшення прибутку системних операторів і розподільних компаній; на рівні споживачів електроенергії встановлюється КШР для зниження плати за споживану реактивну потужність (підтримка $\cos(\varphi)$), для забезпечення необхідної якості напруги у кінцевих споживачів, а також в якості необхідних заходів для підключення нових потужностей мережі [4].

СТАТКОМ

Це перетворювач напруги на керованих силових тиристорах (або транзисторах), підключених через силовий трансформатор паралельно у вузлі, до якого підключена лінія. Принцип роботи СТАТКОМ ідентичний джерелам безперебійного живлення: синусоїдальна напруга частотою 50 Гц формується з напруги джерела постійного струму за рахунок широтно-імпульсної модуляції і використання гармонійних фільтрів. Основною властивістю СТАТКОМ є здатність генерувати струм будь-якої фази відносно напруги. Потужність, що передається лінією змінного струму, залежить від напруги по кінцях лінії, фазового кута між ними і повного реактивного опору цієї лінії. СТАТКОМ контролює потужність такої лінії, стабілізуючи рівні напруги на її кінцях, оскільки у вузлах складної мережі поточні рівні можуть змінюватися, а в

деяких режимах, особливо після аварії, вони можуть досягати критично низьких значень; змінюючи зсув фаз між напругою на кінцях лінії; змінюючи загальний реактивний опір лінії.

Застосування СТАТКОМ дозволяє загалом: відмовитися від установки додаткових конденсаторних батарей, які можуть знадобитися при установці, в тому числі для фільтрації гармонік; забезпечити задовільну якість електроенергії і знизження потужності підключеного конденсатора до шин змінного струму, зменшити стрибки рівня напруги при перехідних процесах; скоротити площу, необхідну для додаткових джерел реактивної потужності. Впровадження технологій СТАТКОМ дозволяє досягти наступних результатів: сприяння розвитку системних сервісів, можливість гнучкого контролю напруги з боку системного оператора; можливість середнього збільшення мінімальної напруги на 5,79% і усталеної напруги на 2,03% на підстанціях 220 кВ; зниження втрат в лініях електропередачі на 5% [3].

Фазоповоротний трансформатор (ФПТ)

Метою використання ФПТ є створення додаткового фазового зсуву між напругою первинних і вторинних шин. Це дозволяє контролювати потік активної і реактивної енергії. ФПТ можуть використовуватися для наступних цілей: обмеження перевантаження мереж з низькою напругою живлення; зниження втрати електроенергії і потужності в електричних мережах; підвищення динамічної стійкості електричної системи при великих збуреннях; забезпечення бажаного розподілу електроенергії і розширення можливого діапазону видачі потужності в нормальних режимах. Регульований зсув фази, що вводиться ФПТ, здійснюється за допомогою підвищення напруги між входом і виходом ФПТ за місцем встановлення. Чим більше потрібно ввести фазовий зсув, тим більшим буде приріст напруги. Така напруга називається напругою збудження, і є незалежною від рівня напруги на вході до ФПТ. Результуюча напруга є результатом векторної суми вхідної напруги та напруги збудження, і таким чином виникає фазовий поворот. Існує кілька способів подачі вольтододаткової напруги: поперечне управління, поздовжнє поперечне управління і симетричне управління. При поперечному («квадратурному») регулюванні ФПТ вводиться підвищена напруга, зміщена на 90° щодо вхідної напруги ФПТ. В цьому випадку вихідна напруга ФПТ збільшується за амплітудою і змінюється по фазі. Причому амплітуда буде тим більше, чим на більший кут зсуву буде проводитися регулювання. Регулювання може здійснюватися при малих кутах регулювання (не більше 20°) [1, 2]. При поздовжньо-поперечному регулюванні ФПТ вводиться вольтододаткову напругу: поздовжню і поперечну. Поздовжня складова зміщена щодо вхідної напруги на 180° , а поперечна на 90° . Зміною амплітуди напруги можна керувати. При малих кутах регулювання (не більше 20°) можна використовувати тільки поперечний компонент.[2]. При симетричному регулюванні ФПТ вводиться зміщення напруги підсилювача на 90° град. Відносно збудливої напруги ФПТ. В цьому випадку вихідна напруга ФПТ змінюється тільки по фазі і не змінюється по амплітуді. Регулювання може застосовуватися під будь-якими кутами регулювання [2].

Вставки постійного струму

Вставки постійного струму (ВПТ) виконують функції міжсистемних зв'язків і регуляторних ланок в енергосистемах. Використання технології передачі постійного струму забезпечує несинхронний зв'язок між енергосистемами в тих випадках, коли їх реалізація на змінному струмі неможлива. Через ВПТ можна об'єднувати енергосистеми, які працюють з різною номінальної частотою, однієї номінальної частоти, але різних нефіксованих фазових зрушень, різних частот і фаз. У разі несинхронного підключення, є можливість вибрати робочу частоту генераторів і оптимальну кількість обертів на хвилину. У класичному випадку таке з'єднання вимагає систем синхронізації і порівняльних характеристик, а також великих масогабаритних характеристик і значної вартості. Використання ВПТ на основі двонапрямлених перетворювачів (інверторів) дозволяє передавати активну потужність в двох напрямках, а також регулювати реактивну потужність без використання додаткових джерел реактивної енергії.

Висновок. У даній роботі розглянуті сучасні пристрої FACTS. Застосування подібних пристроїв в Україні поширене не дуже широко. Застосування пристроїв на базі технології FACTS стане основою для створення мереж нового покоління - інтелектуальних мереж. Основою для побудови технічно і економічно ефективних транзитів потужності між великими енергорайонами. Це дозволить більш ефективно використовувати лінії електропередач, що в свою чергу на порядок полегшить інвестиційне навантаження на проекти зі збільшенням приєднаної потужності до електромереж загального користування; зменшуючи транзит реактивної потужності по лініях, знизить втрати в мережах електропостачання. Також нове обладнання здатне стабілізувати рівні напруги в мережах, завдяки чому не потрібно додаткових джерел реактивної потужності. Також, підвищення динамічної стійкості енергосистеми в цілому, створить платформу для розвитку розподіленої генерації як на основі традиційних генеруючих станцій, так і на базі альтернативної енергетики.

Перелік посилань

1. Гринштейн, Б.Н. Регулирование фазы вектора напряжения сети вентильным фазоповоротным устройством / Б.Н.Гринштейн, Ю.Г. Толстов // Электричество.— 1992 — №2.—С. 55—60.
2. Стельмаков, В.Н. Фазоповоротные устройства с тиристорным управлением / В.Н.Стельмакови др. // Энергетик. — 2010. — №8. — С. 20-23.
3. Информационное — справочное издание «Новости ЭлектроТехники». Реактивная мощность в электрических сетях технологии управляемой компенсации [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.news.elteh.ru/arh>
4. Информационное — справочное издание «Новости ЭлектроТехники». Соколов С. , Долгополов А. Управляемые реакторы [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.news.eltech.ru/arh/2012/75/04.php>